

За даними Державного комітету статистики починаючи з 1995 року, кількість соціальних та сімейних сиріт, які перебувають у дитячих будинках, будинках дитини та в будинках-інтернатах, щороку збільшується.

Велика консультативна допомога всім категоріям населення покладається на:

- Державну соціальну службу для сім'ї, дітей та молоді;
- республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський райони, міські, районні у містах, селищні та сільські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- спеціалізовані формування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (служба соціальної підтримки сімей, служба роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків, центр соціально-психологічної допомоги, центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з фізичними обмеженнями, мобільний пункт соціальної роботи в сільській та гірській місцевості, школа волонтерів, студентська соціальна служба, служба "Телефон довіри", інформаційно-ресурсний центр, дружня клініка для молоді, консультаційні пункти в закладах соціального спрямування тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинець Л.С. Дитинство в Україні: права, гарантії захист / Український часопис прав людини. – К.: Українська правнича фундація, 2005. – С. 31.
2. Дитячі інтернатні заклади у 2005 р.: Стат бюл./ Держкомстат України. – К., 2006. – С. 21.
3. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2004 р.): Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю.Г.Антіпкін, Л.В.Бадим, Л.В.Волинець та ін. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2005. – С.62.
4. Конвенція ООН про права дитини. – К.: Столиця, 1997. – 32 с.
5. Розпорядження Президента України Про заходи щодо поліпшення утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 29.11.2000 № 359/2000–рп.
6. Бадора С. Теорія і практика виховання в опікунському середовищі (на матеріалах Польщі): Автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.05 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2001. – 46 с.
7. Міністерство освіти і науки, Міністерство у справах сім'ї, дітей та молоді. Наказ Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 21.09.2004 № 747/460.

С. В. ТЕРСЬКИЙ

МЕДИЦИНА, ГІГІЄНА, САНІТАРІЯ У ЛЬВОВІ XVIII— ПОЧАТКУ XX ст.

В статті розглядається стан лікарської справи у Львові XVIII— початку XX ст. Розглядаються питання поширення аптек, стану гігієни, історичної топографії лікарських закладів Львова.

В статье рассматривается состояние врачебного дела во Львове XVIII— начала XX вв. Рассматриваются вопросы распространения аптек, уровня гигиены, исторической топографии медицинских учреждений Львова.

In article considered the historical aspects of appearance and development of medical business in 18th century in Lviv. Expose of questions of the sanitary condition, widening of chemist's and medical affairs of Lviv.

Історія лікарської справи у Львові XVIII— початку XX ст. є показовою, оскільки в цей період місто стало найбільшим культурним центром українських земель. Період недостатньо досліджений. Так, рядом авторів загально описувався розвиток медичної освіти в Галичині та історія лікарських аптек [4]. Проте, широкої характеристики стану охорони здоров'я у Львові XVIII— початку XX ст. дослідниками ще не зроблено.

У XVIII ст. продовжився поступовий розвиток міста. Зростання кількості населення сприяло виникненню нових шпиталів. У 1743 р. засновано П'ятницький шпиталь на Краківському передмісті. Проте, саме місто приділяло мало уваги медичному обслуговуванню мешканців. Так, за свідченням історика XVIII ст. Томаша Юзефовича, шпиталь Св. Станіслава на Краківському передмісті був "дуже бідним". В місті практикувалась традиція двічі на рік – перед Великоднем і святом св. Миколая проводити генеральне прибирання із залученням мешканців приміських сіл [1, с. 442].

Стан лікарської справи значно покращився після приєднання у 1772 р. Львова до Австрійської монархії, оскільки у цій державі приділялася велика увага охороні здоров'я. Тут діяв санітарний статут, створювалися санітарні комісії для боротьби з масовими епідеміями. Лікарям суворо заборонялося практикувати без попереднього складання іспиту в університеті і без титулу доктора медицини, велика увага приділялася розвитку медичної освіти. Усій Європі були відомі Віденська та Лейденська медичні школи.

Прибулий до Львова — столиці краю одразу ж після переходу Галичини під панування Австрії перший намісник-губернатор граф Перген призначив міським і крайовим фізиком (відповідальним за охорону здоров'я) лікаря з Неаполя доктора Франца фон Локша, який у той час перебував у Львові. Проте віденський уряд не затвердив його на цій посаді, а виконав бажання імператриці Марії-Терези — вислати до Львова двох лікарів, які знали б слов'янські мови. Крайовими лікарями для організації медико-санітарної справи було призначено недавнього випускника медичних студій у Відні поляка Анджея Крупінського та італійця Спавенті, який володів чеською мовою. Анджей Крупінський (11.11.1744—27.04.1783) за метричними даними, народився в містечку Белянах (Польща) в багатодітній сім'ї, походив із шляхетського роду, в 1765 році вступив до медичного факультету Віденського університету, де ґрунтовно вивчав медицину, філософію, теологію, історію медицини, філологію і мистецтвознавство. За університетські роки оволодів німецькою, англійською, італійською, французькою та латинською мовами [3].

Незабаром до Львова приїхали ще п'ять санітарних урядників і три хірурги — Іван Вальтер, Франц Огессер і Антон Кремлер. Всі вони ввійшли до складу медичної колегії, що мала завдання проводити атестацію лікарів-практиків, цирульників, аптекарів, акушерок, окулістів, а якщо в когось з них бракувало диплому або існувала кваліфікаційна невідповідність, то створити для таких вишкіл спеціальних курсів медичної колегії. Навчання в ній тривало три роки. А.Крупінський викладав у ньому науку про людське тіло, загальну патологію та фізіологію. Для цього закладу А.Крупінський видав ряд підручників, які залишалися популярними в Галичині протягом багатьох десятиліть. Його «Огляд загальних хвороб» (Львів, 1775 р.) був одним з перших друкованих підручників з медицини в Україні. Наприкінці видання було вміщено реєстр медикаментів та лікарських рослин, а також анатомічні таблиці.

Характеризуючи медико-санітарний стан Львова і всього королівства, Анджей Крупінський писав у доповідній губернаторові графу Антоні Пергену 30 травня 1773 року: «Хворі, бідні, убогі, немічні старці, вкриті виразками і брудом, лежать у гної або тиняються вулицями. Я неодноразово просив сестер милосердя надати їм медичну допомогу і помістити їх у лікарню. Сестри стверджують, що в лікарнях немає вільних місць. За таких умов може спалахнути епідемія. Слід зробити все, щоб запобігти цьому нещастю». Із доступних населенню шпиталів виділялися лікарні Ставропігійського Успенського братств (розміщена при Успенській церкві на вулиці Руській у Львові), Святого Духа (на нинішній площі Івана Підкови) і Святого Лазаря (на Калічній горі, вулиця Сокольницька, нині — Коперника). Разом з невеликою кількістю приватних аптек, ці медичні заклади не могли задовольнити потреби населення в медичній допомозі. У 1787 р. колишні шпиталі св. Духа, св. Станіслава і св. Лазаря об'єднано та створено на їх основі нову лікарню св. Лазаря [2]. На її потреби віддано майно деяких ліквідованих у 1786 р. монастирів Львова.

1784 р. приміщення скасованого монастиря боніфратрів із шпиталем, фондованим свого часу королем Яном III Собеським, було передано новоствореному військовому шпиталю, що розмістився посеред великого парку з каштановими алеями. Коли у 1855 р. на Клепарівській вулиці було зведено Дім військових інвалідів, в одному його крилі було відкрито два відділення шпиталю: очне та шкірно-венеричне [5, s. 316].

У 1802 р. професори медицини Крауснекер, Седей, Мазох, Кней, Крадотцер, своїм коштом заснували спеціальний заклад для щеплення проти віспи. 29 грудня 1832 р. у Львові було відкрито клінічну інфекційну лікарню, а у 1845 р. стараннями Ядвіги Сапезжини вперше в Європі відкрито спеціалізовану дитячу лікарню ім. Св. Софії.

Серед дипломованих докторів медицини переважали іноземці (з 57 проживаючих тоді у Львові лише 6 були українцями). 31 липня 1853 р. у міській лікарні лікар Загорський здійснив першу нічну операцію хворому Владиславу Галецькому при освітленні гасовою лампою, винайдену львівським аптекарем Ігнатієм Лукашевичем. На той час лікарня була першим приміщенням у Львові, яке освітлювалося цими лампами.

20 березня 1773 року губернатор Львова видав так званий санітарний патент, що мав мету впорядкувати медико-санітарну і аптечну справу в Галичині. Патент заборонив лікарям і аптекарям виконувати професійні обов'язки без наявності університетських дипломів, які мали бути подані до

лікарки. Лікарі позбавлялися права самі виготовляти ліки і давати їх хворим у тих місцевостях, де функціонували аптеки. Вдови померлих власників аптек повинні були запрошувати для керівництва кваліфікованих провізорів. Раз на рік кожна аптека підлягала несподіваній ревізії. При несподіваності безладдя на власника накладався штраф.

Одним з перших юридичних актів стосовно фармації став "Санітарний патент" Пергена (1773), дев'ятий розділ якого цілковито присвячений врегулюванню аптечних взаємовідносин. Ним покладено край безконтрольному відкриттю аптек, на їхніх керівників покладено обов'язок мати вищу фахову освіту й використовувати в цій аптеці лише кваліфікований персонал, а також систематизовано основні вимоги до аптекарської діяльності. У 1777 р. у краї запроваджено аптекарську таксу, яка припинила спекуляцію та встановила державне регулювання вартості аптекарських послуг. Тогочасне австрійське фармацевтичне законодавство передбачало ліцензування аптечної діяльності (видача концесій та регулювання діяльності, види аптек тощо), нормування прав і обов'язків фармацевтів, інспектування та вимоги до аптечних підприємств; створення представницьких органів аптекарів (Гремійум аптекарів, першим його головою, обраним у 1860 р. був тротомедик Францішек Неугассер), регламентування фармацевтичної освіти.

Одним з важливих напрямків застосування законодавства у фармації було ліцензування або регулювання аптечної мережі. До 1773 р. назагал аптеки у Галичині відкривалися на основі права власності на приміщення. Згідно "Санітарного патенту та низки нормативних документів 1800-1830-х років відкриття галицьких аптек відтак відбувалося лише на підставі дозволу адміністративної влади на концесії. Водночас, внаслідок збереження аптек, заснованих до 1772 р., постає поділ на *реальні та концесійні* аптеки. На відміну від концесійних, реальна аптека становила частину вартості нерухомості, отже могла бути предметом купівлі-продажу, застави, спадку тощо. Натомість, концесійна аптека не продавалася й не успадковувалася, за винятком обумовлених законодавством випадків (перенесення концесії на до наступного заміжжя та дітей — до повноліття). У цьому випадку перевагу на отримання концесії мав покупець, який мав усі потрібні для одержання концесії умови.

Важливим напрямком законодавчого регулювання фармацевтичної діяльності, який запроваджувався на початку ХІХ ст. і з певними змінами діяв до осені 1939 р., було нормування обов'язків та вимог до аптекарів. Основним документом, котрий присвячений цій темі, є "*Інструкція до аптекарів*" (1808), 35 параграфів котрої регламентують обов'язки фармацевта.

Велику популярність мало лікування мінеральними водами. Так, вже загаданий Маврицький написав великий трактат про лікувальні властивості джерел у містечку Козин поблизу Львова. Відомим знавцем мінеральної терапії був власник львівської аптеки «Під цезаром Титусом» Іван Торосевич (1789-1876) [4, s. 23–24]. Всього в 1820 р. у Львові працювало 20 магістрів медицини (8 з них мали власні аптеки), 12 провізорів й 18 учнів.

Наприкінці ХІХ ст. чисельне львівське медичне співтовариство продовжувало розвиватись. Так, ще 20 вересня 1868 р. з ініціативи Якуба Мілес-Поратинського (1847-1904) створено Львівське аптекарське товариство.

Створене рік раніше, у 1867 р. товариство галицьких лікарів, вже у 1905 р. нараховувало 3 тисячі членів, 459 дійсних та 15 кореспондентів [5, s. 343]. Велика група докторів медицини працювала в університеті. У 1894 р. зведено корпуси медичного факультету по вул. Пекарській. У 1898 р. створене окреме Львівське лікарське товариство, яке видавало свій Львівський лікарський журнал [5, s. 344]. З 1898 р. діяло також товариство гінекологів.

Продовжувався розвиток шпитальної мережі. У 1875 р. введено в дію у новозбудованому приміщенні на території двору Кульпарків лікарню для психічнохворих, яка протягом наступних років активно розвивалась. Станом на 1907 р. у переповненому закладі з 1160 пацієнтами, розміщеними у кількох десятках павільйонах працювали 8 докторів медицини та численний допоміжний персонал. Для потреб лікарні діяли декілька лабораторій, 1-5 місні лазні для лікування на 63 чоловіки загалом, столярна, шевська, кравецька майстерні, де працювали хворі. Завдання з творчими нахилами займались літературною справою та малюванням, а також працювали в аптекарській [5, s. 309–313].

Активно розвивався на початку ХХ ст. військовий шпиталь, розрахований на 465 хворих, де працювало 10–15 військових лікарів. Серед його служб виділявся «кабінет Рентгена».

Велике значення для медичного обслуговування львів'ян мала діяльність поліклініки, створеної коштом митрополита А.Шептицького. Щороку тут лікувалось понад 5000 пацієнтів [5, s. 344]. У червні 1903 р. нове приміщення на 93 пацієнта отримав шпиталь жидівської общини. Товариство у маврицькому стилі фінансував директор Іпотечного банку Маврикій Лазарус з

дружиною. Міські бідняки іудейського віросповідання мали право лікуватися у шпиталі безкоштовно. Поруч шпиталю діяв будинок перестарілих цієї ж громади.

Обов'язки швидкої допомоги у місті виконувало так зване Рятункове товариство, очолюване доктором медицини Едвардом Стройновським. Початково тут служили слухачі Академії Ветеринарії. Тільки за п'ять років його послугами скористалось понад 50 тис. чол. Лише під час кривавих заворушень 2 червня 1902 р. на протязі 1-ї години Товариством було обслужено 40 пацієнтів і поранених стріляними та різаними ранами. У січні 1908 р. його послугами скористалось понад 750 обморожених львів'ян [5, s. 336].

Популярною водолікарнею-пансіонатом були «Кисельки» під Високим замком, який приймав хворих на нерви, кишково-шлункові хвороби та ін. Щорічно там лікувались понад 120 пацієнтів, що розташовувались у двох одноповерхових приміщеннях загалом на 36 кімнат.

Близько 1891 р. підприємцем Е.Блаєром було відкрито кліматично-гідропатичний пансіонат у місцевості Маріївка поблизу сучасного ЗАТ «Ензим». Було зведено два житлові та два лікувальні корпуси, викопано став глибиною 5 м. З 1900 р. зусиллями доктора Йосипа Закревського санаторій набув великої популярності у Галичині. Для послуг відпочиваючих було влаштовано великий парк і каплицю. В роки Першої світової війни в санаторії оздоровлювались офіцери Баварського корпусу німецької армії. На початку 1919 р. приміщення санаторію були спалені під час українсько-польської війни. А перебудова бровара на дріжджовий завод, що отруював повітря остаточно поховали надії на відродження цього санаторію. Залишилися детальні спогади про історію цього знаменитого місця, написані у Варшаві у 1971—72 рр. сином доктора Закревського, теж медиком [6].

На зламі століть діяв заснований у 1889 р. доктором Володимиром Добінським психоневрологічний санаторій вище сучасного парку «Залізна вода».

Станом на 1908 р. у Львові працювало 17 публічних аптек, які обслуговував персонал, що складався з близько 60 магістрів фармації. Згідно з розпорядженням у 1903 році аптеки були відкриті від 7 ранку до 9 вечора.

Таким чином, стан охорони здоров'я у Львові протягом розглянутого періоду залишався задовільним. Серед засобів лікування переважали пасивні, розраховані на природну мобілізацію сил організму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лильо І. Економічне становище міської служби Львова у 1730-1750-х роках // Вісник Львівського університету: серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 442.
2. Rasp W. Opisanie zakładu dla mieszczan kalek u sw. Łazarza. – Lwów, 1867. S. 4.
3. Wt. Szumowski. Galicya pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego, pierwszego protomeyka 1772-1783. – Lwów 1907.
4. Wenda Kazimierz. Aptekarze dawnego Lwowa // Nowe czasopismo aptekarskie. — R. 2. — Z. 2. — 1920. — S. 23—25.
5. Wiczowski J. Lwów, jego rozwój stan kulturalny oraz przewodnik po mieście. — Lwów, 1907.
6. Zakrzewski Aleksander. Sanatorium Mariówka i medycyna. Wspomnienia z pierwszej ćwierci XIX wieku. — Wrocław: Ossolineum, 1975. — 236 s.

Я.І. ТОМАШЕВСЬКИЙ, Р.Д. МАКАР, О.І. БУМБА СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БОРОТЬБИ ІЗ ЙОДОДЕФІЦИТНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

У статті обговорені патогенез та нова програма профілактики йододєфіцитних захворювань.

В статтє обсуждены патогенез и новая программа профилактики йоддефицитных заболеваний

In the article discussed pathogenesis and new program prophylaxis of iodine deficiency disorders

Профілактика йододєфіцитних захворювань, таких як зоб, зниження функції щитовидної залози, порушення психічних функцій у дітей та дорослих, вроджені аномалії, кретинізм, затримка фізичного розвитку, викидні, неплідність, залишається гострою медико-соціальною проблемою [5]. Особливо це стосується нашого прикарпатського регіону, де бракує йоду в ґрунті, харчових продуктах та воді [3].